

פרשת ויגש

(מו א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק; עי' רמב"ן: אבל הפסוק הזה יש בו סוד יגלו לנו אותו שם בבראשית רבה (פצ"ד סי' ה) כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובזרעו ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו⁷³⁷ ועשה זה בבאר שבע שהוא בית תפלה לאבותיו ומשם נטל רשות בלכתו לחרן ואמר הכתוב זבחים להודיע שלא היו עולות כאבותיו כי אברהם עולות הקריב ורבתינו אמרו (זבחים קמז ע"א) לא הקריבו בני נח שלמים עולות הקריבו ובנה כתוב מפורש (לעיל ח כ) ויעל עולות במזבח אבל יעקב מפני פחד ה' הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות⁷³⁸ כמו שדרשו (תורת כהנים ויקרא טז א) שלמים שמטילין שלום בעולם והנה היתה תחלת כונתו במדת הגבורה שהיא הקרובה אליו וזהו הטעם שהזכירו בבראשית רבה (צד ה) שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו והוא הטעם שאמרו שם בלשון אחר בתחילה שואלין בשלום התלמיד ואחר כך שואלין בכבוד הרב

וראיתי במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר קלה⁷³⁹) בלשון הזה וישבע יעקב בפחד אביו יצחק (לעיל לא נג) וכי יש אדם שנשבע כך באמונת פחד אביו אלא עדיין לא נתן ליעקב כח ונשבע בכח שנתן לאביו שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק ומאי ניהו הוא דכתיב ביה (מ"א יח לח) ותפול אש ה' ותאכל את העולה וכתיב (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא וגו' עד כאן במדרש ומדבריהם נלמוד שמפני כן לא אמר ויזבח זבחים לה' לפי שעתה כבר זכה יעקב בחלקו שנאמר (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם והוצרך לפרש עתה והנה בזכות הקרבנות נראה אליו אלהי יצחק אביו במראות הלילה במדת הדין רפה⁷⁴⁰ זהו שאמר אלהים במראות הלילה והוא מה שאמר אנכי האל אלהי אביך כי הוא האל בית אל אשר אמר לו בחרן אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה (לעיל לא יג) והוא אלהי אביך הוא השם והיא המדה והבטיחו שלא יירא במצרים כי יזכה בדינו ויגאל אחר הענוי וזהו טעם ואנכי אעלך גם עלה

עיי"ש: וכן בלשון עמידה אמר הרב (במו"נ א כז) ששם יונתן בן עוזיאל כוונתו לפרש בו קיום ולכך תרגם ועמדו רגליו (זכריה יד ד) ויתגלי בגבורתיה וכן תרגם כל דבר

סמ מאיר הרמב"ן ור' בחי

⁷³⁷ עי' זהר ח"א דף ריא ע"א: ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה (בראשית מו ב) במראת כתיב תא חזי (שם א) ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק בקדמיתא בגין לאתערא שמאלא ברזא דרחימו וכדין ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה בהאי דרגא דקאמרן דאיהי מראות הלילה תרגום: "ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה". כתוב "במראת". בא וראה, "ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק". בראשונה, כדי להעיר את השמאל בסוד של האהבה, ואז "ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה", בדרגה הזו שאמרנו, שהיא "מראות הלילה".
⁷³⁸ עי' לעיל הערה 661.

⁷³⁹ ז"ל: אמר ר' יוחנן מאי דכתיב (שמות י"ז יא) והיה כאשר ירום משה ידו וגבר ישראל (שמות י"ג יא) וכאשר יניח ידו וגבר עמלק מלמד שהעולם מתקיים בשביל נשיאת כפים מאי טעמא משום דאותו כח שניתן ליעקב אבינו שמו ישראל לאברהם ליצחק וליעקב ניתני כוחות אחד לכל אחד ואחד ובמדה שהלך כל אחד ואחד דוגמתה ניתן לו אברהם גמל חסד לעולם שהיה מזמין לכל באי עולם ועוברי דרכים מזון וגומל חסד ויוצא לקראתם דכתיב (בראשית י"ח ב) וירץ לקראתם ועוד וישתחו ארצה (שם) זאת היתה גמילת חסד שלימה והקב"ה מדד לו במדתו ונתן לו מדת החסד דכתיב (מיכה ז' כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם מאי מימי קדם מלמד שאם לא היה אברהם גומל חסד וזוכה למדת חסד לא היה יעקב זוכה למדת אמת שבזכות שזכה אברהם למדת חסד זכה יצחק למדת פחד דכתיב (בראשית ל"א נג) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק אטו יש איש שישבע כך באמונת פחד אביו אלא עד כאן לא ניתן ליעקב כח שניתן לאביו שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק ומאי ניהו תהו שממנו יוצא הרע המתהא את בני אדם ומאי ניהו הוא דכתיב (מ"א י"ח לח) ותפול אש ותאכל את העולה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת המים אשר בתעלה לחכה וכתיב (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא אל קנא.
⁷⁴⁰ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 108 ופרשת נח הערה 386 ועי' שער רפ"ח פרק ה.

עסק ותנועה גבורתא והנה אונקלוס לא יתיירא מלשון עמידה ותרגם הנני עומד לפניך שם על הצור (שמות יז ו) הא אנא קאים קדמך תמן על טינרא ומה שאמר הרב (שם) כי אונקלוס ישים ענין התנועה גלוי השכינה והראות כבוד נברא⁷⁴¹ הנה אונקלוס מן הכבוד יברח מלתת בו כלשונות האלה ויתרגם וירא כבוד ה' אל כל העדה (במדבר מז יט) ואתגלי יקרא דה' כמו שיאמר ואתגלי ה' (שמות יט כ) ולא יתרגם ואיתחזי יקרא דה' וכן יתרגם במלאכים (שם ג ב) ואתגלי ואם ידבר אונקלוס במלאכים ובכבוד נברא בעניני הגשמות כמו שאמר הרב (במו"נ א כו) היה ראוי שלא יתיירא מן הראיה שיראה האדם ויתרגם בהם ואתחזי כמו שעשה כי ראיתי אלהים פנים אל פנים (לעיל לב לא) ארי חזיתי מלאכא דה' וחס ושלום שיהיה הדבר הנקרא שכינה או כבוד נברא חוץ מהשם הנכבד יתברך כאשר חשב הרב כאן ובפרקים רבים מספרו והוא תרגם אם אין פניך הולכים (שמות לג טו) אם לית שכינתך מהלכא ביננא ומשה לא יחפוץ בלכת עמו כבוד נברא חוץ מהשם הנכבד יתברך שכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא הנה מלאכי ילך לפניך (שם לב לד) ולא היה מתרצה בכך אבל היה מבקש שילך עמו האל בעצמו ובכבודו (שם לג יד) וכן אחר ששמע השם בקולו ואמר לו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה (שם יז) אמר משה ילך נא אדני בקרבנו (שם לד ט) תהך כען שכינתא דה' ביננא וכן תרגם לא תוכל לראות את פני (שם לג כ) לא תוכל למחזי אפי שכינתי ארי לא יחזינני אינשא ואמר יונתן בן עוזיאל (יחזקאל ג יב) בריך יקרא דה' מאתר בית שכינתיה ואם הכבוד הזה ירצה בו הכתוב עצם הבורא ואמתו ויהיה כמו הראני נא את כבודך (שמות לג יח) שפירש בו הרב כן (מו"נ א נג סג) הנה הזכיר בו אתר ובית שכינתיה ואם יאמר שהוא כבוד נברא כדעתו של הרב בפסוק וכבוד ה' מלא את המשכן (שמות מ לה) וזולתו איך יקבעו בו ברוך והמברך והמתפלל לכבוד נברא כעובד אלילים ובדברי רבותינו דברים רבים יורו על שם השכינה שהוא האל יתברך

אבל הענינים האלה לאונקלוס ויונתן בן עוזיאל דברים ידועים בקבלה וסודם לידועים חן ובמעמד הר סיני יתרגם אונקלוס כל מלת אלהים הנזכר בפרשה יקרא או מימרא דה' וכאשר תזכיר הפרשה השם המיוחד לא יאמר כן והכל בהשגחה ובחכמה ממנו ועוד אזכיר זה בעזרת השם יתברך (שמות כ מז) ומה שתרגם אונקלוס וידבר אלהים את כל הדברים האלה (שם כ א) ומליל ה' טעמו בזה משום שנאמר פנים בפנים⁷⁴² דבר ה' אל כל קהלכם (דברים ה ד יט) והמשכיל יבין אבל מה שאמר כאן אנא אחות עמך רצה לרמוז בו מה שאמרו (מכילתא שירה ג) גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה גלו לעילם שכינה עמהם שנאמר (ירמיה מט לח) ושמתי כסאי בעילם והנה האמירה והירידה שוים⁷⁴³ כמו שפירשתי

סא מאיר הרמב"ן ור' בחי ❧

⁷⁴¹ עי' לעיל פרשת וירא הערה 464.

⁷⁴² עי' לקמן הערה 1176.

⁷⁴³ עי' זהר ח"ב דף פה ע"א: תאנא בשעתא דקיימו ישראל על טורא דסיני שארי סיהרא לאנהרא דכתיב (תהלים יח י) ויט שמים וירד מהו וירד דקריב שמשא לגבי סיהרא ושרי לאנהרא סיהרא דכתיב (במדבר ג ג) דגל מחנה יהודה מזרחה.

תרגום: שנינו בשעה שעמדו ישראל על הר סיני התחילה הלבנה להאיר שכתוב ויט שמים וירד מה זה וירד שקרב השמש ללבנה והתחילה להאיר הלבנה שכתוב דגל מחנה יהודה מזרחה.

ועי"ש פו ע"א: רבי יצחק אמר כתיב (תהלים יח י) ויט שמים וירד וכתבי (&) וירד יהו"ה לעיני כל העם על הר סיני (ד"א ל"ג תנא)⁷⁴³ ויט שמים וירד לאן נחת אי תימא דנחת לסיני על הר סיני כתיב ולא כתיב בהר סיני

אלא ויט שמים וירד לאן נחת אמר רבי יוסי (אמר רבי יהודה אמר רבי חייא) נחית בדרגוי מדרגא לדרגא ומכתרא לכתרא עד דאתדבק בהאי ארץ וכדין אתנהר סיהרא וקיימא באשלמותא הדא הוא דכתיב ויט שמים וירד להאי ארץ וכדין כתיב על הר סיני מה קיימא על הר סיני הוי אימא דא שכינתא

רבי אבא אמר מהכא (שמות יט יח) מפני אשר ירד עליו יהו"ה באש וכתבי (דברים ד כד) כי יהו"ה אלהיך אש אוכלה הוא וכתבי (בראשית יט כד) ויהו"ה המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש

למעלה ולא היה יכול לתרגם אלא כן בשום פנים כאשר רמזתי (ריש פסקא זו) אבל שם ביעקב לא יתכן לתרגם והוא אנא עמך בעבור כי שם כתוב והנה ה' נצב עליו⁷⁴⁴ (לעיל כח יג) והמשכיל יבין ומפני שמצא אונקלוס שאינו כפשוטו ממש ברח ממנו ועשאו ענין עזר בלבד ואמר מימרי בסעך ולא אמר מימרי עמך כמו שאמר במשה (שמות ג יב) והאל יראנו מתורתו נפלאות

עי' ר' בחי: ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק היה ראוי שיאמר הכתוב ויזבח זבחים לה' וכשלא אמר כן ואמר לאלהי אביו פירושו כי הקריב קרבנותיו לפחד אביו יצחק היא מדת הגבורה הקרובה אליו כי כבר זכה הוא בחלקו ומפני זה ייחד ההקרבה לאלהי אביו יצחק ולזה נתכוונו חכמי האמת בלשונם הנסתר שאמרו בב"ר (ב"ר צד ה) חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו קרא אביו פחד יצחק ולמדת החסד קרא זקנו והכונה הזאת בעצמה רמזו שם בלשון אחר והוא שאמרו (ב"ר צד ח) בתחלה שואלים בשלום התלמיד ואחר כן שואלים בשלום הרב כלומר שהאדם מוצא תחלה התלמידים והרב אחריהם ולכך שואלים בשלום תחלה ואח"כ בשלום הרב שהוא האחרון לשואל ופנימי מן התלמידים ומפני שיצחק תלמיד לאברהם לכך זבח יעקב לאלהי אביו יצחק ומ"מ ראוי היה יעקב להזכיר ליצחק יותר או מצד שהוא אביו או מצד שהוא תלמיד לאברהם וזה מבואר והקרבתו שהקריב היו שלמים כי מפני שראה הגלות מתחיל עתה בזרעו והיה מתפחד מזה וע"כ הוצרך להקריב הקרבן הזה לפחד יצחק והיו שלמים כדי להשלים אליו המדות וכיון שהקריב קרבנותיו אל הכונה הזאת אז נראה לו פחד יצחק במדת הדין רפה לבאר כי אף על פי שיגלו שם בניו לא יכלו בגלותם וע"כ אמר אלהים במראות הלילה כלומר מדת הגבורה ובמדת הדין רפה והוא שבשרהו בנאולה אחר השעבוד והענוי

(מו ד) אַנְכִי אֶרְדַּ עִמָּךְ מִצְרִימָה וְאֶנְכִי אֶעֱלֶךָ גַם עֲלֵה וְיִוֹסֶף יְשִׁית יָדוֹ עַל עֵינַיִךְ:

עי' ר' בחי: וע"ד הקבלה אנכי ארד עמך מצרימה רמז לשכינה שירדה עמהם למצרים⁷⁴⁵ והוא שדרשו רז"ל (מכילתא שירה יג) גלו למצרים שכינה עמהם וכדי לרמוז⁷⁴⁶ על זאת תרגם אונקלוס אנא אחות ולא תרגם אנא אתגלי כענין (שמות לד ה) וירד ה' שתרגם ואתגלי ה' ואחר שהוא מכוין בכל מקום להרחיק הגשמות ובורח מלהזכיר מלה המורה עליו היה לו לתרגם גם בכאן אנא אתגלי אבל תרגם אנא אחות כי רצה לרמוז על המאמר הזה גלו למצרים שכינה עמהם ומזה הזכיר בו לשון ירידה כפשוטו אף על פי שהיא

סא מאיר הרמב"ן ור' בחי

מאת יהו"ה מן השמים ויהו"ה המטיר דא הוא ארץ מאן אתר נטיל האי סיפיה דקרא מוכח דכתיב מאת יהו"ה מן השמים ממש רבי חייא אמר מהכא (&) וידבר אלה"ם את כל כל כלא דכלא דהא בהאי תליא כלא

תרגום: רבי יצחק אמר כתוב ויט שמים וירד וכתוב ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני (לא גורסים תנא) ויט שמים וירד לאן ירד אם תאמר שירד לסיני כתוב על הר סיני ולא כתוב בהר סיני.

אלא ויט שמים וירד לאן ירד אמר רבי יוסי (אמר רבי יהודה אמר רבי חייא) ירד בדרגותיו מדרגה לדרגה ומכתר לכתר עד שנדבק בארץ הזו ואז האירה הלבנה ועמדה בשלמות זהו שכתוב ויט שמים וירד לארץ הזו ואז כתוב על הר סיני מה עמד על הר סיני הוה אומר זו שכינה.

רבי אבא אמר מכאן מפני אשר ירד עליו ה' באש וכתוב כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא וכתוב וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים וה' המטיר זוהי ארץ מאיזה מקום נטל את זה סוף הפסוק מוכיח שכתוב מאת ה' מן השמים מן השמים ממש רבי חייא אמר מכאן וידבר אלהים את כל כל הכלל של הכל שהרי בזה תלוי הכל.

⁷⁴⁴ עי' לעיל הערה 599.

⁷⁴⁵ עי' זהר (ח"א דף ריא ע"א) אנכי ארד עמך מצרימה וגו' מכאן דשכינתא נחתת עמיה בגלותא ובכל אתר דישראל אתגלו שכינתא אתגלת עמהון והא אוקמה.

תרגום: "אנכי ארד עמך מצרימה" וגו'. מכאן ששכינה ירדה עמו בגלות ובכל מקום שישראל גלו שכינה גלתה עמהם והנה פרשנה.

⁷⁴⁶ עי' דברינו ברמ"ן בפסוק הקודם.

מלה מורה על גשמות ומה שהזכיר הכתוב מצרימה בתוספת ה"א⁷⁴⁷ וגם כן עלה אות ה"א רמז לשכינה ועל כן נרשמת הה"א בירידה גם בעליה כי ירדה עם יעקב למצרים והיא העולה עמהם והיא ה"א אחרונה שבשם והיא שפרנסה וכלכלה את כל ארץ מצרים בחמש שני הרעב וכן רמז יוסף בדבריו שאמר (בראשית מז כג) הא לכם זרע⁷⁴⁸ זרעתם את האדמה וכתוב (שם כד) ונתתם חמישית והיא שהאבידה המצריים במצרים ועל הים והיא הנקראת יד ונאמר במצרים במכה החמישית שנאמר (שמות ט ג) הנה יד ה' הויה והזכיר ה' מינין בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן⁷⁴⁹ ונאמר על הים (שמות יד לא) וירא ישראל את היד הגדולה והיא שהזכירה יחזקאל הנביא בשעת הכעס בחורבן בית המקדש והוא שכתוב (יחזקאל טז מג) וגם אני הא דרכך בראש נתתי נאם ה' אלהים וכבר הזכיר חמשה פעמים לא אחמול מפרשת (יחזקאל ה י) לכן אבות יאכלו בנים בתוכך עד פרשת ואראה אל הרקיע תמצא ה' פעמים לא תחום עיני ולא אחמול וכן הזכירה דניאל שאמר (דניאל ב מג) הא כדי פרזלא לא מתערב בחסף מינא והזכיר ה' מינין דהבא כספא נחשא פרזלא חספא והנה נזכרת במקרא שלשה פעמים בתורה בנביאים ובכתובים וכן נמצא במסורת ה"א ג' בקריאה (להלן מז כג) הא לכם זרע (יחזקאל טז מג) וגם אני הא (דניאל ב מג) הא כדי פרזלא והה"א הזאת עם ישראל בכל הגליות והוא שדרשו רז"ל גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה וזהו לשון עמך מלשון צרה רמז למה שכתוב (תהלים צא טו) עמו אנכי בצרה גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר (ישעיה מג יד) למענכם שלחתי בבלה גלו לאדום שכינה עמהם שנאמר (ישעיה סג א) מי זה בא מאדום וגו' תן אל לבך מי קורא זה וכן הזכיר עוד (שם) זה הדור בלבושו וכתוב (שמות טו ב) זה אלי ואנוהו נמצאת למד שהה"א הזאת רמוזה רשומה בכל הגליות מצרים ובבל ואדום וזהו שהזכיר לו הקדוש ברוך הוא אל תירא מרדה מצרימה לא אמר אל תירא לרדת כענין שכתוב (שופטים ז י) ואם ירא אתה לרדת וכן יוסף הזכיר לאביו (בראשית מה ט) רדה אלי אל תעמוד ולא אמר רד אלי לרמוז כי הה"א הזאת ירדה עמו וכיון שהה"א הזאת ירדה עם יעקב ושבעים נפש למצרים אין לך לתמוה על רבוי הברכה שבזרעם כענין שכתוב (שמות א ז) ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד לפי שהשכינה עמהם והיתה ביניהם ושם צוה ה' את הברכה עד שעלו לששים רבוא שבהם נתנה התורה ונראית להם השכינה

(מו יב) וּבְנֵי יִהוּדָה עַר וְאוֹנָן וְשִׁלָּה וְפֶרֶץ וְזָרַח וְיִמְת עַר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיְהִיו בְּנֵי פֶרֶץ הַצֶּרֶן וְחָמוּל:
 ע"י ר' בחיי: יחשוב הכתוב ער ואונן שכבר מתו מכלל השבעים הבאים וזה תימה

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

⁷⁴⁷ ע"י לעיל פרשת לך לך הערה 436.
⁷⁴⁸ ע"י תיקון"ז לא ע"ב: וכגוונא דא בזווגא דבר נש צריך לנקאה טפה מחט"א דאיהו יצר הרע למהוי זרעא נקיה בה' הה"ד ה"א לכם זרע (בראשית מז כג).
 תרגום: וכמו זה בזווגו של אדם, צריך לנקות טפה מחט"א שהוא יצר הרע, להיות זרע נקי בה', זהו שכתוב "ה"א לכם זרע". וכן זהר ח"ג רטז ע"ב.
⁷⁴⁹ ע"י זהר ח"ב לא ע"ב: ומה הוה מותנא דילהון אלא הא כתיב בקדמיתא (&) הנה יד יהוה הויה במקנך אשר בשדה אמאי בכלהו לא כתיב יד יהוה אלא הכא (נ"א לא כתיב (&)) יד אלהים אלא יד יהוה ס"א אלא יד יהוה) איהו ידא בחמשה אצבעאן דהא בקדמיתא כתיב (&) אצבע אלהים היא והכא כלהו חמש אצבעאן וכל אצבעא ואצבעא קטל זינא חדא וחמשה זינין הוו דכתיב (&) בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן הא חמשה זינין לחמשה אצבעאן דאקרון יד בגיני כך הנה יד יהוה הויה וגו' דבר כבד מאד (&) דהוו מתין מגרמיהו ואשתכחו מתין
 תרגום: ומה היה המות⁷⁴⁹ שלהם אלא זה כתוב בתחלה הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה למה בכלום לא כתוב יד ה' אלא כאן (לא כתוב יד אלהים אלא יד ה' ס"א אל יד ה') זה יד עם חמש אצבעות שהרי בתחלה כתוב אצבע אלהים היא וכאן כל חמש האצבעות וכל אצבע ואצבע הרגה מין אחד וחמשה מינים היו שכתוב בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן הרי חמשה מינים לחמש אצבעות שנקראת יד משום כך הנה יד ה' הויה וגו' דבר כבד מאד שהיו מתים מעצמם ונמצאו מתים.

כיון שמתו כבר איך הזכירם הכתוב בכלל הבאים אבל הענין הזה ידוע בקבלה⁷⁵⁰ והוא מפורש ומבואר בסדר פינחס שאמר הכתוב (במדבר כו יט) בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען וסמך אז מיד (שם כ) ויהיו בני יהודה וזהו סוד הכתוב האומר (רות ד טו) והיה לך למשיב נפש ומאמר השכנות (שם יז) יולד בן לנעמי והיה ראוי לומר יולד בן לרות והבן זה⁷⁵¹

(מו טו) אלה בני לאה אשר ילדה לעקב בפדן ארם ואת דינה בתו כל נפש בניו וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ:

והנה שבעים נפש נמנים בפרשה זו לד' חלקים כנגד ד' הנשים והזכיר מלת נפש בכל חלק וחלק ואחרי כן כלל את כולן והזכיר כל השבעים בלשון נפש הוא שאמר כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים והבן זה⁷⁵²

סג מאיר הרמב"ן ור' בחי

⁷⁵⁰ עי' לעיל פרשת וישב הערה 710

⁷⁵¹ עי' ז"ח & רבי שמעון אמר נפשא דהיא משפעה דיסודא עילאה כד אייה חבת אשא דלעילא שלטא עליה. זינא בזיניה. ובגופא שלטא אשא דלרע. ושלמא על כל ישראל:

ומאן דאמר דאמן דאזיל מהאי עלמא בלא בנין דאתי זימנא אחריתי לעלמא הדין אמר קשוט: ועוד. אינון חייביא דשאטין באוירא עד דמרצו חובייהו ובתר נכנסין פעם שניה בגוף כדי לצרף אותו ואם יצדק שוב אינו נכנס פעם אחרת. ואם לאו פעם שלישית. שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. ואם ח"ו לא יצדק באלו השלשה פעמים שוב אין לו תקנה וזהו הכרת תכרת. וע"ד בעי ב"נ לאזדהרא בנפשיה דילמא אתא זימנא אחרא:

ואית לנא ראייה מנדב ואביהוא כדכתיבנא דמיתו פלגי גופא הוו בגין דלא אנסיבו. ועוד אית לנא סמך מענין יבמה יבא עליה. בגין דלא ישתרש זרעיה ולא יצטרך למיתי זימנא אחרא בגוף. ותו אוליפנא מאונן דאמר הכתוב ביה לבלתי נתן זרע לאחיו:

ועוד ראייה אחרא יולד בן לנעמי. וכי לנעמי יולד והלא רות ילדתו. אלא ללמד שזה עובד הוא היה מחלון ומית בלא בנין:

ובגין כך תחמי ב"נ צדיק ורע לו. דילמא זימנא אחריתי אתא לעלמא ולא הוה זכאי כל כך ומת בענין זה וכדו השתא כד עאל להאי עלמא מנכה חוביה והדין הוא צדיק ורע לוין וכמו כן רשע וטוב לו. דילמא אתא זימנא אחרא ומת בלא בנין והוה זכאי ולא גמור והשתא משלם ליה מזכותיה בעלמא דין. ודא הוא כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בס:

תרגום: רבי שמעון אמר הנפש שהיא משפע היסוד העליון כשהיא חוטאת האם שלמעלה שולטת עליה מין במינו ובגוף שולטת האש שלמטה ושלים על כל ישראל. ומי שאומר שמי שהולך מן העולם הזה בלי בנים שבא פעם אחרת לעולם הזה אמר אמת. ועוד אותם הרשעים ששטים באויר עד שמרצים את חטאם ואחר כך נכנסים פעם שניה לגוף כדי לצרף אותו ואם יצדק שוב אינו נכנס פעם אחרת ואם לא פעם שלישית שנאמר (איוב לג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר ואם חס ושולם לא יצדק באלו השלשה פעמים שוב אין לו תקנה וזהו הכרת תכרת ועל כן צריך אדם להזהר בנפשו אולי יבא פעם אחרת. ויש לנו ראייה מנדב ואביהוא כפי שכתבנו שמתו חצאי גוף (היו משום) שלא נשאו ועוד יש לנו סמך מענין יבמה יבא עליה כדי שלא ישתרש זרעו ולא יצטרך לבא פעם אחרת בגוף ועוד למדנו מאונן שאמר בו הכתוב (בראשית לח) לבלתי נתן זרע לאחיו. ועוד ראייה אחרת (רות ד) ילד בן לנעמי וכי לנעמי ילד והלא רות ילדתו אלא ללמד שזה עובד הוא היה מחלון ומת בלא בנים (ויש אומרים מחלון לבדו היה). ומשום כך תראה אדם צדיק ורע לו אולי פעם אחרת בא לעולם ולא היה כל כך צדיק ומת בענין הזה ולכן כעת כשנכנס לעולם הזה מנכה חטאו וזהו צדיק ורע לו. וכמו כן רשע וטוב לו אולי בא פעם אחרת ומת בלי בנים והיה צדיק ולא גמור וכעת משלם לו מזכותו בעולם הזה וזהו (הושע יד) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בס.

⁷⁵² עי' זהר (ח"ב ה ע"ב) רבי חייא הוה יתיב קמיה דרבי שמעון אמר ליה מה חמת אורייתא לממני בנוי דיעקב דאינון תריסר בקדמיתא ולבתר כן שבעים דכתיב (בראשית מו כז) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ומאי טעמא שבעים ולא יתיר אמר ליה לקביל שבעין אומין דאינון בעלמא ואינון הוו אומה יחידאה לקביל כלהון. ותו אמר ליה תא חזי קלדיטין דנהרין (גוברין) ענפין יתבין במטלניהון (נ"א במטוליהון) ממנן על שבעין עממין נפקין מתריסר גליפין קטורין דאסתחרן במטלניהון למתקלן לארבע רוחי עלמא הדא הוא דכתיב (דברים לב ח) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. והיינו דכתיב (זכריה ב ו) כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם לאחזאה דאינון קיימין בגין ישראל בארבע לא נאמר אלא כארבע כמה דאי אפשר לעלמא בלא ארבע רוחות כך אי אפשר לעלמא בלא ישראל:

תרגום: רבי חייא היה יושב לפני רבי שמעון אמר לו מה ראתה התורה למנות את בני יעקב שהם שנים עשר בתחלה ואחר כך שבעים שכתוב כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ומה הטעם

(מו כו) כָּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרִימָה יֵצְאִי יָרְכוּ מִלְבָּד נְשִׂי בְנֵי יַעֲקֹב כָּל נֶפֶשׁ שְׂשִׁים וְשֵׁשׁ:

ע"ר בחיי: והתכוונן מזה מעלתו של יעקב שנאצלו מכחו שבעים נפש שמהם יצאו ששים רבוא כנגד שבעים שמות⁷⁵³ שנאצלו מן השכינה שאין מנינם פחות מששים רבוא והם תכלית כל הדעות ולכך לא היו ישראל ראויין לקבל את התורה עד שעלו לששים רבוא⁷⁵⁴ כי אז היו כנגד המספר העליון ואז נתנה התורה בהסכמת הכל והשכינה אינה שורה בישראל כי אם במנין ששים רבוא שהם שש מאות אלף והענין כי השכינה כלולה משש קצוות ויש בשש מאות אלף ששה פעמים מאה אלף הם עשרה רבוא לכל קצה וקצה עשרה רבוא ומיום ששרתה שכינה בהר סיני במתן תורה לא זזה מישראל עד שחרב בית

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

שבעים ולא יותר אמר לו כנגד שבעים אומות שהם בעולם והם היו אומה יחידה כנגד כולם ועוד אמר לו בא וראה מפתחות שמאירים (שרים) ענפים יושבים במסעיהם (בצלם) ממונים על שבעים עמים יוצאים משנים עשר חקיקות קשורים שמסתובבים במסעותיהם במשקל לארבע רוחות העולם זהו שכתוב יצב גבולות עמים למספר בני ישראל והיינו שכתוב כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם להראות שהם עומדים בשביל ישראל בארבע לא נאמר אלא כארבע כמו שאי אפשר לעולם בלי ארבע רוחות כך אי אפשר לעולם בלי ישראל.

וע"י זהר ח"ב דף קכג ע"א: ע' נהירו דע' ענפין דאתזנו מהאי רוחא דנפיק מן פומא כדין ע' שמהן דקב"ה לקבלהון בארעא (בראשית מו כז) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים דהא יעקב אילנא בארעא ואינון ע' נפש ע' ענפין. מאלין אתוון נהירין ארבע אחרנין מא' נהיר גימ"ל דאיהו אגר טב לצדיקייא דאקרי

תרגום: הארה של ע' ענפים שנזנו מרוח זה שיוצא מהפה אז שבעים שמות של הקב"ה כנגדם בארץ כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים שהרי יעקב עץ בארץ והם ע' נפש ע' ענפים. מאלה אותיות מאירים ד' אחרים מא' מאיר ג' שהוא שחר טוב לצדיקים שנקרא.

⁷⁵³ ע"י הערה הקודמת.

⁷⁵⁴ ע"י זהר ח"א ב ע"ב איש לא נעדר מאינון שתין רבוא דאפיק בחילא דשמא ובגין דאיש לא נעדר בכל אתר דמיתו ישראל ואתענשו בחובייהו אתמנון ולא אעדר מאינון שתין רבוא אפילו חד בגין למהוי כלא דיוקנא חדא כמה דאיש לא נעדר לעילא אוף הכי לא נעדר לתתא:

תרגום: "איש לא נעדר" - מאותם ששים רבוא שהוציא בכח השם. ומשום שאיש לא נעדר בכל מקום שמתו ישראל ונענשו בחטאיהם נמנו ולא נעדר מאותם ששים רבוא אפילו אחד כדי להיות הכל צורה אחת. כמו שאיש לא נעדר למעלה אף כאן לא נעדר למטה.

וע"י (זהר ח"א דף כב ע"א) משה שימש בסיהרא בעוד דאיהו בגופא ומני לה לרעותיה כד אתפטר מהאי עלמא סליק בסליקו עלאה ברוחא קדישא ואתהדר ברוחא ליובלא עלאה ותמן אתדבק באינון שתין רבוא דהוו דיליה מה דלא הוה כן ליעקב דהוא אתהדר ברוחא לגו שמטה מה דלא הוה כן בחייו (בגין) כיון דביתא אחרא הוה ליה. וארעא קדישא בתקונא (דעלמא נ"א דלתתא) אתתקנת בחילא דלעילא ועל דא לא אתחזו

תרגום: משה שימש בלבנה בעוד שהוא בגוף ופקד אותה לרצונו. כשנפטר מהעולם הזה עלה בעליה עליונה ברוח הקודש וחזר ברוח ליובל העליון ושם נדבק באותם ששים רבוא שהיו שלו. מה שלא היה כן ליעקב שהוא חזר ברוח לתוך השמיטה מה שלא היה כן בחייו (בגלל) כיון שבית אחר היה לו. וארץ הקדושה נתתקנה בתקון (העולם נ"א שלמטה) בכח שלמעלה. ועל זה לא ראוי

וע"י זהר ח"א דף כה ע"א: ואשתלים אומאה (דאתמר) (שמות יז יו) כי יד על כס יה מלחמה ליהו"ה וגו' מאי מדר דר דא משה דאתמר ביה (קהלת א ד) דור הולך ודור בא והא אוקמוה דלית דור פחות מששים רבוא ודא משה דאתמר ביה דאנתתא חדא ילדה ששים רבוא בכרס אחד.

תרגום: ונשלמה השבועה (שנאמר) "כי יד על כס יה מלחמה לה' וגו'". מה זה "מדור דור" זה משה שנאמר בו "דור הלך ודור בא". והרי פרשוה שאין דור פחות מששים רבוא וזה משה שנאמר בו שאשה אחת ילדה ששים רבוא בכרס אחת.

ע"י זהר ח"ב דף ה ע"א: בשתיאתא הדא הוא דכתיב (שם) ששים גבורים סביב לה הנה מטתו דא איהי שכינתא שלשלמה מלכא דשלמא דיליה ששים גבורים סביב לה אלין אינון שתין רבוא דמלאכי עלאי דאינון מחילא דשכינתא דנחתת עם יעקב למצרים מגבורי ישראל דלעילא הדא הוא דכתיב ואלה שמות

תרגום: בשיי זהו שכתוב ששים גבורים סביב לה הנה מטתו זוהי שכינה שלשלמה המלך שהשלום שלו ששים גבורים סביב לה אלו הם ששים רבוא מלאכים עליונים שהם מחיל השכינה שירדה עם יעקב למצרים מגבורי ישראל ישראל שלמעלה זהו שכתוב ואלה שמות בני ישראל וגו' איש וביתו באו הם ומנהגיהם.

ראשון ומיום שחרב בית ראשון לא שרתה שכינה בישראל כי בבית שני לא שרתה שכינה ואין הכונה לומר שלא שרתה שכינה בבית שני כלל שהרי מצינו שכינה שורה בשתי רבוא ממה שכתוב (במדבר י לו) שובה ה' רבבות אלפי ישראל וכתוב (תהלים סח יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם ואין צריך לומר בארבע רבוא שהשכינה שורה בהם ועוד שהכתוב מעיד (חגי א ח) וארצה בו ואכבד כלומר אשרה בו הכבוד שהוא השכינה אלא שלא שרתה בו תדיר כמו בבית ראשון לפי שלא היו שם ששים רבוא שלא עלו מבבל כי אם מ' אלף שכן כתוב (עזרא ב סד) כל הקהל כאחד ארבע רבוא והוא שדרשו רז"ל (יומא כא ב) (חגי א ח) וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב חסר ה"א לפי שחסרו משם ה' דברים ארון שמן המשחה אש שכינה ואורים ותומים ומפני זה אמר ואכבד לבאר כי הכבוד היה שם שהיא השכינה לא התפארת וזהו ואכבד למעט התפארת וחסרון הה"א שהיא אחרונה שבשם על שם שחסרה משם שכינה שהרי היא מה' דברים שחסרו והיאך חסרה והכתוב אומר ואכבדה אלא שלא שרתה שם תדיר כמו בבית ראשון אלא חופף אבל לעתיד לבא יהיו ישראל רבים בלא מספר הוא שכתוב (הושע ב א) והיה מספר בני ישראל כחול הים לא אמר והיה זרע ישראל כחול הים אלא והיה מספר כלומר אותם שהיו באים במספר מבין עשרים שנה ומעלה יהיו כחול הים ואז יחזור התפארת והכבוד⁷⁵⁵ וכן הבטיח ישעיה (ישעיה ס א) קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרה והבן זה

סא מאיר הרמב"ן ור' בחי א
⁷⁵⁵ עי' לעיל פרשת נח הערה 387 ש"כבוד" היא כינוי למדת המלכות.